

## KAI KURIE KONSTITUCIJOS INTERPRETAVIMO ASPEKTAI: *EXPRESSIS VERBIS* RIBOS

Gediminas Mesonis\*

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra  
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius  
Telefonas 271 4546  
Elektroninis paštas gedmes@mruni.eu*

*Pateikta 2008 m. kovo 3 d., parengta spausdinti 2008 m. gegužės 26 d.*

**Santrauka.** Konstitucija kiekvienos valstybės teisės sistemoje yra išskirtinis dokumentas, išskirtinis teisės aktas. Ši išskirtinumą rodo daugelis aspektų. Konstitucija yra aukščiausios juridinės galios aktas. Jis nustato visos teisės sistemos hierarchinį apibrėžtumą. Konstitucijos bruožas – tai, kad ji yra vientisas teisės aktas, taip pat lemia jos sampratos turinio specifiką. Taigi šiame straipsnyje analizuojamas konstitucijos vientisumo, jos normų sistemiskumo bruožo turinys bei šio požymio įtaka interpretacijos procesui.

Konstitucijos vientisumo požymis yra mūsų konstitucijoje *expressis verbis* forma įtvirtinta teisinė realybė. Tad šio teisės akto suvokimas ne kaip sisteminio jau yra negalimas. Pavienė konstitucijos norma (*expressis verbis* raiškoje) retai gali būti suvokiama vienareikšmiškai. Konstitucijos vientisumas reikalauja, jog siekiant neiškreipti atskirose normose įtvirtintų vertybių turinio kiekvieną konstitucinę normą būtina suvokti kaip integralią visų konstitucijos normų sistemos dalį. Tuomet suvokiant konstituciją, net atskiras jos nuostatas, *expressis verbis* „metodas“ tampa nepakankamas, visų normų sisteminis ryšys sukuria naują teisinę realybę – konstitucijos dvasią. Teisės ir konstitucijos suvokimo raidoje šis terminas turi ilgą istorines tradicijas. Interpretuodamas Konstituciją ši terminą yra vartojęs ir Lietuvos Konstitucinis Teismas. Straipsnyje analizuojami tam tikri šio jurisprudencijos termino turinio aspektai. Konstitucijos dvasia – tai konstitucijos turinys, atskleistas ją interpretuojant sisteminiu metodu.

Šio metodo taikymo rezultatas yra konstitucijos turinys, atskleidžiantis struktūrines atskirų jos normų sąsajas. Tokios interpretacijos rezultatas – išsaugota ir atskleista skirtingose konstitucijos normose įtvirtintų vertybių pusiausvyra (harmonija). Tik toks interpretacijos turinys gali būti vertinamas kaip atitinkantis jos kūrėjo konstitucijoje įtvirtintą valią.

**Pagrindinės sąvokos:** konstitucija, konstitucijos aiškinimas, sisteminis konstitucijos aiškinimo metodas, konstitucijos dvasia, *expressis verbis*.

**„Interpretacija – tai būdas sumažinti spragą tarp konstitucijos teksto ir įstatymo“<sup>1</sup>**

**Konstitucija – vientisas teisės aktas.** Konstitucinės justicijos institucija, nesvarbu, ar tai būtų Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas, Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas, Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas ar Prancūzijos Respublikos Konstitucinė Taryba, interpretuojamą konstituciją suvokia kaip sisteminį normų rinkinį. Normų sistemiskumu pasi-

žymi ir mūsų šalies Konstitucija, taip ji suvokiama ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos. Kodėl taip yra, ką reiškia tas „vientisumas“ konstitucijos turinio suvokimo ir jos interpretavimo procese?

Konstitucijos vientisumo pobūdis yra jos turinyje ir formoje įtvirtinta teisinė realybė. Vienų šalių, pavyzdžiui, Lietuvos, konstitucijose šis požymis įtvirtintas *expressis verbis* forma, kitų valstybių konstitucijose vientisumo požymis oficialaus konstitucijos interpretatoriaus valia yra suvoktas kaip neišvengiama realija, išplaukianti iš konstitucijos normų ir principų visumos. Štai Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijoje nuostatos apie jos vientisumą nerasime, o Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucijos 6 str. nedviprasmiškai nustatyta, jog „Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas“. Vientisas teisės aktas! Taigi mūsų 1992 m. Konstitucija nedviprasmišku būdu –

\*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros profesorius.

<sup>1</sup>Alen A. Treatise on Belgan Constitutional Law. Deventer / Boston: Kluwer, 1992. P. 48.

*expressis verbis* forma apibrėžia šio teisės akto vientisumo požymį. Ši aplinkybė tam tikru aspektu palengvina oficialiojo interpretatoriaus Konstitucijos vientisumo paiešką, įpareigoja tik taip suvokti šį dokumentą. Tačiau ar kitaip mes turėtume suvokti mūsų Konstituciją jos vientisumo aspektu, jei, tarkime, jau minėto 6 str. nebūtų? Kodėl jau mūsų minėtų Jungtinių Amerikos Valstijų, o ir kitų šalių konstitucijos ir be *expressis verbis* yra traktuojamos kaip vientisi teisės aktai? Tad kokia teisinė logika leidžia teigti, kad ir nesant *expressis verbis* įtvirtinto konstitucijos vientisumo, ji tiesiog negalėtų būti suvokiama kitaip? Kur glūdi jos sistemiskumo teisinė logika, kokios konstitucijos charakteristikos leidžia atpažinti konstitucijos vientisumo požymį? Atsakydami į šiuos klausimus mes turime paminėti kelias principines pozicijas – teisines realijas, kurios kiekviena atskirai ir visos kartu leis mums daryti tam tikrus konstitucijos – teisės akto vientisumo apibendrinimus.

Ieškodami konstitucijos vientisumo prielaidų turime atkreipti dėmesį, jog visų pirma konstitucija yra *konsoliduotas*<sup>2</sup> teisės aktas. Tai reiškia, kad šį dokumentą sudaro apibrėžtas *expressis verbis* normų skaičius. Kalbėdami apie kurios nors šalies konstituciją (išimtis – Jungtinės Karalystės Konstitucija) galime tiksliai pasakyti, kiek straipsnių ar skyrių sudaro šį dokumentą. Ši aplinkybė suponuoja kitą realiją – kiekvienos šalies teisės sistemoje aukščiausios juridinės galios normų skaičius (*expressis verbis* forma) taip pat yra baigtinis. Aukščiausios juridinės galios akto egzistavimas struktūrizuoja teisės sistemą, be kurios evoliucinė socioumo raida taptų negalima. H. Kelzenas (H. Kelsen) nedvejodamas teigia, kad „*bedruomenę gali konstituoti tik viena tokia tvarka*“, ir ji turėtų būti „*centralizuota*“<sup>3</sup>. Keli aspektai: a) konstitucinių normų skaičiaus baigtinumas; b) jų konsolidavimas į vieną aktą; c) šiam teisės aktui suteikimas didžiausios juridinės galios leidžia pastebėti kitą akivaizdų, bet reikšmingą požymį – visų konstitucijos normų lygiavertę juridinę galią. Lygiavertė konstitucinių normų juridinė galia nepalieka interpretuotojui alternatyvų ir jau ne pageidautina, o privaloma pripažinti skirtingų normų saugomų vertybių juridinį lygiavertiškumą. A. Svytas (A. S. Sweet) nurodo, jog konstitucija nustatydamas teisės normų hierarchiją kartu nurodo ir konstitucijos interpretacijos sąlygas ir kryptį<sup>4</sup>.

Panagrinėkime vieną pavyzdį, iliustruojantį interpretatoriaus poreikį surasti ir atskleisti konstitucijos vientisumo loginį kontekstą. Lietuvos Konstitucijos 25 str. įtvirtinta žmogaus teisė turėti išitikinimus ir juos laisvai reikšti. Jei Konstitucijos nesuvoktume kaip vientiso teisės akto, nepri-

valėtume matyti ir šio straipsnio loginių sąsajų su kitomis normomis. Loginių sąsajų neigimas reikštų, jog minėtas 25 str. įtvirtina absoliučią saviraiškos laisvę, ir bet koks ribojimas būtų negalimas – antikonstitucinis. Tačiau taip nėra, nes net greta esantis Konstitucijos 22 str. yra toks pat imperatyvus ir nedviprasmiškas teigdamas, kad žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Tad kaip yra iš tikrųjų, kuri – saviraiškos laisvė (25 str.) ar privatumo neliečiamumas (22 str.) yra didesnė vertybė? Vienoda šių normų juridinė galia – jos abi yra konstitucinės, įpareigoja interpretatorių nepaneigti nė vienos iš jų saugomų vertybių. Neabejotina, kad egzistuoja loginis atskirų konstitucijos normų ryšys, tiesiogiai turintis įtakos kiekvienos iš jų turinio suvokimui. Tos normų sąsajos brėžia kiekvienos iš jų suvokimo ir reguliavimo ribas. Panašių pavyzdžių galima nurodyti labai daug. Net atsitiktinai pasirinktos konstitucijos normos gali turėti savo turinio ribų refleksijų kurioje nors kitose konstitucijos normose. Štai mūsų kaimynės Latvijos Respublikos pabrėžė „vienišos“ konstitucinės normos *expressis verbis* nepakankamumą. Minėtoje byloje Latvijos Konstitucinis Teismas nedviprasmiškai konstatavo, kad „*Konstitucijos 92 straipsnyje įtvirtintos pagrindinės teisės gali būti apribotos siekiant apginti kitas konstitucijos garantuojamas vertybes*“. Kitoje to paties sprendimo vietoje Teismas nurodo, kad „*106 straipsnyje įtvirtintos teisės gali būti ribojamos 116 straipsnyje numatytais atvejais*“<sup>5</sup>. Tad žmogaus teises ir laisves, valstybės valdymo formą bei kitus aspektus reguliuojančios konstitucinės normos neinterpretuojamos gali atrodyti deklaratyvios, stokojančios juridinio tikslumo, gal net prieštaraujančios viena kitai. Tačiau tai ne konstitucijos kūrėjų darbo spragos, o objektyviai egzistuojanti konstitucinio reguliavimo specifika. Pabrėžtina, kad ši teisinė realija – tai ne tik „*lietuviškos*“ ar „*latviškos*“ *Konstitucijos specifika, tai – konstitucijų specifika*. Kiekvienos šalies konstitucijoje atrastume normų, kurių turiniui būtų būdingas tam tikras abstraktumas. Normų abstraktumas ir jų loginis vientisumas lemia, kad „*<...> nuomonės gali išsiskirti net dėl, regis, aiškiausių Konstitucijos nuostatų*“<sup>6</sup>. Tokiomis aplinkybėmis nėra logiškai pagrįstos alternatyvos suvokimui, jog „*Konstitucijos, kaip teisinės tikrovės, negalima vertinti vien kaip jos tekstinės formos, negalima Konstitucijos suvokti tik kaip ekspllicitinių nuostatų visumos*“<sup>7</sup>.

***Expressis verbis ir konstitucijos dvasia.*** Taigi „*Konstitucija – ypatinga teisė. Tokie jos ypatumai lemia ir jos interpretavimo sudėtingumą*“<sup>8</sup>. Konstitucijos normų ta-

<sup>5</sup>Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. balandžio 23 d. sprendimas // Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis. 2007. Nr.2 (6). P. 258–259.

<sup>6</sup>Kūris E. Konstitucija, Konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius, 2002. P. 13.

<sup>7</sup>Spruogis E. Teisės aiškinimo probleminiai aspektai // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006. Nr. 8 (86). P. 60.

<sup>8</sup>Jarašiūnas E. Konstitucinė justicija ir demokratija: keletas sąveikos problemų // Mykolas Romeris ir Konstitucionalizmas. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2005. Nr. 64 (56). P. 77.

<sup>2</sup>Doktrinoje vartojami abu terminai – „konsoliduota“ ir „kodifikuota“. Manytume, jog kalbant apie konstituciją prasminga vartoti terminą „konsoliduota“, kadangi būtent šis terminas leidžia konstituciją atsieti nuo ordinarinės teisės (pagal juridinę galią), kurios sisteminimo veikloje plačiai vrtojamas terminas „kodifikacija“.

<sup>3</sup>Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P.235.

<sup>4</sup>Sweet A. S. Governing with Judges. Constitutional Politics i Europe. New York: Oxford University Press, 2000. P. 94.

riamus prieštaravimus, formuluočių abstraktumus gali ir turi panaikinti oficialus interpretuotojas, konstituciją suvokdamas tik kaip vientisą teisės aktą. Konstitucijos vientisumo pripažinimas ir suvokimas padeda interpretuotojui atskleisti vienos normos turinį nepažeidžiant kitų, tokių pat vertingų ir todėl saugotinų. Taigi konstitucijos vientisumas įpareigoja jos interpretatorių nustatyti vertybių pusiausvyrą, kuri neiškreiptų nė vienos normos saugomos vertybės turinio. Konstitucijos vientisumo suvokimas užtikrina normų integralumą, saugomų vertybių pusiausvyrą. Akivaizdu, jog loginės konstitucijos normų sąsajos egzistuoja, ir jas konstitucinės justicijos institucijai privalu pastebėti ir konstatuoti. Tik per tas sąsajas konstitucija konstitucinės justicijos institucijų jurisprudencijoje įgauna apibrėžtą turinį. Loginių ryšių visuma ne tik padeda atskleisti konkrečios *expressis verbis* normos turinį, bet jų analizė leidžia atpažinti ir nerašytinio pobūdžio vertybes – konstitucinius principus, kurie visi kartu ir kiekvienas atskirai tampa *konstitucijos interpretavimo priemone*<sup>9</sup>. Konstituciniai principai „koordinuodami tarp savęs įvairias konstitucines nuostatas (normas) bei determinuodami jų turinį užtikrina Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą konstitucijos vientisumą“ materialumą<sup>10</sup>.

Konstitucijos, kaip sisteminio teisės akto, suvokimas paskatino ir Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą savo jurisprudencijoje pavartoti „konstitucijos dvasios“ terminą, kuris ne tik mokslinėje doktrinoje buvo kritikuotos ir sukėlė abejonių. Tačiau Konstitucinio Teismo pavartotos sąvokos analizė leidžia teigti, jog pats terminas „konstitucijos dvasia“ nėra nacionalinės konstitucinės jurisprudencijos naujadaras, o konstitucijos, kaip sisteminio teisės akto, interpretavimo rezultatas, seniai atpažintas ir pripažintas užsienio šalių konstitucinių ar aukščiausiųjų teismų. Kalbėdami apie termino „konstitucijos dvasia“ originalumą galime tik apgailėstauti, kad toks sisteminio konstitucijos turinio suvokimo rezultatas yra ne lietuviškos konstitucinės teisės doktrinos „*know how*“. Lietuvos Konstitucinis Teismas šį „atradimą“ padarė visai neseniai, tuo tarpu Jungtinėse Amerikos Valstijose apie tai pradėta diskutuoti nuo pirmųjų Aukščiausiojo Teismo bylų, t. y. nuo XIX a. pradžios. Pažymėtina ir tai, kad šis terminas nėra tik specifinis amerikietiškos konstitucinės justicijos veiklos rezultatas. Beveik visos šalys, savo konstitucinėse sąrangose numačiusios konstitucinės kontrolės mechanizmus, anksčiau ar vėliau „pastebėjo“ konstitucijos vientisumo požymį bei konstitucijos dvasios teisinį materialumą. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas 1951 m. *Southwest* byloje yra konstatavęs, kad Konstitucija gali būti suvokiama tik kaip sisteminis teisės aktas. Ispanijos Karalystės Konstitucinis Tribunolas, turėdamas

<sup>9</sup>Jarašiūnas E. Keletas konstitucinio teisinės valstybės principo interpretavimo aspektų Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006. Nr. 6(84). P. 24.

<sup>10</sup>Kūris E. Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje // Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2008. P. 25.

santykiškai neilgą veiklos praktiką, tvirtai laikosi principo, kad tik jis (Konstitucinis Tribunolas) turi teisę šalies Konstitucijoje įtvirtintą žmogaus teisių ir laisvių katalogą suvokti kaip „atvirą“ dokumentą<sup>11</sup>. Taigi Ispanijos Konstitucinio Tribunolo sprendimai ne kartą buvo grindžiami ne tik konstitucijos normų *expressis verbis* išraiška, bet ir iš jų visų taikant sisteminį ir teleologinį metodą išvestomis „nerašytomis teisėmis“<sup>12</sup>. A. S. Svytas (A. S. Sweet) analizuodamas Prancūzijos Respublikos „teisių bilį“ jį įvardija išimtinai „bylų teisės“ produktu, t. y. atskleistą konstitucinės justicijos institucijos<sup>13</sup>. Štai net mūsų kaimyninėje Estijos Respublikoje Aukščiausiasis Teismas<sup>14</sup> sprenddamas įstatymų atitikties Konstitucijai klausimus gali „panaikinti teisės akto arba jo dalies galiojimą, remdamasis tuo, kad jis prieštarauja konstitucijos raidei ar dvasiai“<sup>15</sup>. Tad dar syki galima konstatuoti, kad terminas „konstitucijos dvasia“ pasaulio konstitucinėje jurisprudencijoje nėra konceptuali naujiena, o yra seniai suvokta realija, egzistuojanti kaip konstitucijos vientisumo padarinys. Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos vartojami terminai „konstitucijos dvasia“ ir „konstituciniai principai“ tik atkartoja pasaulinės konstitucinės justicijos raidos tendencijas. Nors, kaip jau minėjome, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nėra originalus pasaulio šalių konstitucinės jurisprudencijos raidos kontekste, prasinga pažvelgti į mūsų konstitucinės justicijos institucijos jurisprudencijoje formuluojamą konstitucijos dvasios termino eksplikaciją.

Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. ir 2006 m. kovo 28 d. nutarimuose yra konstatavęs, kad: „Konstitucijos dvasia – tai tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustatiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą“. Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, kuri gali būti suvokta tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį“. „Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip,

<sup>11</sup>Ilgalaikė diktatūra Ispanijoje nesutrukdė jai pasirinkti demokratinį politinį režimą ir įgyvendinti modernaus konstitucionalizmo principus praktikoje. Ispanijos Karalystės Konstitucinis Tribunolas (Tribunal Constitucional de Espana) įkurtas tik 1978 m. Ispanijai priėmus naują šalies Konstituciją.

<sup>12</sup>Sweet A. S. *Governing with Judges*. Constitutional Politics in Europe. New York: Oxford University Press, 2000. P. 99.

<sup>13</sup>Žr. ten pat. P. 99–100.

<sup>14</sup>Estijos Respublikoje konstitucinę kontrolę vykdo Aukščiausiasis Teismas. Tad šioje šalyje yra realizuotas amerikietiškas (pasizymintis tam tikra specifika) konstitucinės justicijos modelis.

<sup>15</sup>Maruste R., Schneider H. *Constitutional Review in Estonia – Its Principal scheme, Practice and Evaluation* // Müllerson R., Fitzmaurice M., Andenas M. (Editors) *Constitutional Reform and International Law in Central and Eastern Europe*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1998. P.100.

*kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą. Aiškinant Konstituciją privačiu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminį, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt.*“ Neabejotina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijos *obiter dicta* formuluojama konstitucijos dvasios samprata ir turinys yra konstitucijos sistemiškumo išdava. Konstitucinis Teismas konstatavo jau minėtas tiesas – nors kiekviena Konstitucijos *expressis verbis* norma yra „vieniša“, tačiau visos jos kartu sudaro *vientisą normų sistemą*. Ši normų sistema ir vadinama vienu vardu – konstitucija. Akivaizdu, jog teisės akto sistemiškumo suvokimas ir pripažinimas sukuria realiją, jog tik „*toks aiškinimas leidžia matyti visą konstitucijos tekstą ir kontekstą*“<sup>16</sup>. Tai konstatuodamas Konstitucinis Teismas numatė sau ir pareigą aiškinant kurią nors pavienę normą atskleisti jos turinį taip, kad nebūtų „nuskriaustos“ ir kitos nuostatos, nes jos tokios pat reikšmingos kaip ir aiškinamoji.

Pažymėtina, jog būtų klaidinga manyti, kad tik konstitucinės justicijos institucijos yra išskirtinės tuo, jog aiškinamos teisę susiduria su poreikiu daryti apibendrinimus, kurie galimi tik radus loginius ryšius tarp normų, kurios *expressis verbis* forma yra nevienareikšmiškos. Tokiais principais vadovaudamiesi sprendimus priima ir ordinariniai teismai. Panagrinėkime pavyzdį iš ordinarinę teisę taikančio teisėjo praktikos. Įsivaizduokime, kad teisėjui civilinėje byloje reikia priimti sprendimą dėl sandorio nutraukimo vienos iš sandorį sudariusios šalies iniciatyva. Įsivaizduokime, kad remdamasis tuo, kad viena iš sandorio šalių yra nepareigingą sutarties sąlygų vykdytoja, teismas priima ieškovo lūkesčius atitinkantį sprendimą. Ar galima ir teisiškai logiška tokia situacija? Turbūt kad taip. Tačiau šiame hipotetiniame pavyzdyje mus labiausia domina teismo pastebėtų argumentų, kad viena iš sandorio šalių yra nepareigingą, visuma. Lingvistiniu požiūriu būdvardis „nepareigingas“ savo filosofiniu aspektu yra vertybinis, todėl jo turinio išraiška gali turėti tik subjektyvaus suvokimo formas. Kas vienam gali pasirodyti nepareigingą, kitam gali atrodyti priešingai. Tai kodėl mūsų Teismas yra toks drąsus, kad remdamasis subjektyvia nuomone priima sprendimą dėl sandorio? Akivaizdu, kad teismas taip konstatuodamas rėmėsi aplinkybių – įrodymų visuma. Tik aplinkybių visuma, kurių kiekviena atskirai yra nepakankama, sukūrė prielaidas padaryti apibendrinimą ir jau remiantis šia išvada priimti sprendimą. Tik įvertinęs visą įrodymų sistemą Teismas pagrindžia savo išvadą ir priima teisingumą išreiškiantį sprendimą. Taigi išvada, kuria remdamasis teismas priėmė sprendimą, nuosekliai išplaukė iš visumos aplinkybių apibendrinimo.

Konstitucinės justicijos byloje išvados taip pat nuosekliai išplaukia iš konstitucijos kaip vientiso teisės akto dvasios. Štai konkretus pavyzdys iš Lietuvos Konstituci-

nio Teismo veiklos praktikos. Net ir įdėmiai skaitydami mūsų 1992 m. Konstituciją termino „valdžių padalijimas“ nerasime. Ar tai reiškia, kad toks konstitucinis principas pas mus neegzistuoja ir yra beprasmiška jo ieškoti šalia *expressis verbis*? Bet kaip tada suprasti Konstitucijoje įtvirtintą valdžios institucijų tarpusavio santykių sistemą, kur numatyta nemažai stabdžių ir atsvarų mechanizmo elementų: prezidento veto, galimybė paleisti parlamentą, apkalta, politinė vyriausybės atskaitomybė parlamentui, apibrėžtas parlamento ir prezidento įgaliojimų terminas, teisė skirti pareigūnus tik gavus kitų valstybinės valdžios institucijų pritarimą ir kita. Ar tik tai ir nebus tas „valdžių padalijimo“ konstitucinis principas, kurio *expressis verbis*, t. y. skaitydami mūsų Konstituciją paraidžiui, neradome? Akivaizdu, kad Konstitucinis Teismas suvokdamas Konstituciją kaip vientisą teisę aktą pagrįstai konstatavo, kad valdžių padalijimas yra mūsų Konstitucijoje įtvirtintas principas.

Pažymėtina, kad ne tik minėtame pavyzdyje konstitucijos vientisumo fakto suvokimas dar neformuluoja konkrečios normos ar konstitucinio principo turinio. Konstitucinių principų atskleidimas yra tolesnių pastangų siekiant suvokti konstitucijos turinį rezultatas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas apie konstitucinius principus yra pasakęs taip: „*Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti expressis verbis suformuluotose konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti expressis verbis, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės*“<sup>17</sup>. Tiek atskiros konstitucijos normos, tiek konstitucinių principų atskleidimas – tai teisės aiškinimas, paremtas daugelio metodų taikymo rezultatu. Štai kodėl ir mūsų Konstitucinis Teismas siekdamas atskleisti tikrąjį Konstitucijos turinį taiko daugelį metodų. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „*Aiškinant Konstituciją privačiu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminį, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją*“<sup>18</sup>. Šie teisės aiškinimo metodai – tai būdai, kaip pažvelgti į normą ją matant vienoje sistemoje

<sup>16</sup>Kūris E. Konstitucijos dvasia // Konstitucija XXI amžiuje. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2002. Nr. 30 (22). P. 20–23.

<sup>17</sup>Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-05-25 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo“ byloje Nr. 24/0.

<sup>18</sup>Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo“ byloje Nr. 24/04.



su kitomis nuostatomis bei konstituciniais principais. Tad konstitucijos dvasios sampratos turinys netūrėtų bauginti, jame nėra nieko iracionalaus, ji tėra principų ir vertybių sistema, pasireiškianti aiškinant Konstituciją kaip sisteminių teisės aktų, t. y. neiškreipiant jos tikrojo turinio.

**Konstitucijos interpretavimo diskrecija: ribų klausimas.** Net ir suvokus konstitucijos vientisumo požymį bei šios realijos įtaką interpretatoriaus veiklai bei galutiniam rezultatui – interpretacijai, nuolat keliamas klausimas dėl konkrečios interpretacijos objektyvumo. Šios abejonės nuolat išsakomos nacionalinėje ir užsienio šalių mokslinėje literatūroje. Tradiciškai subjektyvi interpretacija priešinama oficialiajai pabrėžiant, jog oficialiojoje iškreipiamos „tikrosios“ *expressis verbis* vertybės. Tokias abejones puikiai iliustruoja prof. A. Vaišvilos mokslinio straipsnio citata, kurioje teigiama, kad ignoruojant tekstą (t. y. *expressis verbis*) konstitucija „virsta tam tikra hermeneutine paslaptimi, kur tekstas ne visada tapatus pats sau, nes tada pripažįstama, kad autentiško elgesio taisyklės išraiškos forma yra ne Konstitucijos tekstas, o „Konstitucijos dvasia“<sup>19</sup>. Panašius argumentus mini ir amerikiečiai H. Traibas ir M. Dorfas (H. L. Tribe, M. C. Dorf). Jie taip pat pataria ir perspėja interpretuotoją. Pirmiausiai jie pripažįsta, kad būtų klaida netaikyti sisteminio (autoriai vartoja terminą „*integruto*“) konstitucijos suvokimo metodo. Tačiau tai konstatavę autoriai tuojau pat mėgina „apsidrausti“ pabrėždami, kad taip pat nepageidautinas ir per daug integruotas (autoriai vartoja terminą „*hiper integrutas*“) konstitucijos suvokimas. Jų nuomone, konstitucija neturi tapti „gąsdinančiai visur esančia“ (angl. *brooding omnipresence*)<sup>20</sup>. Kokios tiesos norintiesiems „objektyviai“ suvokti konstituciją paaiškėja skaitant tokius perspėjimus? O paaiškėja nedaug kas, nes minėtų autorių pozicija yra gana dviprasmiška. Pirmiausia jie nurodo, kad konstituciją reikia aiškinti kaip sisteminių aktų, bet vėliau perspėja dėl *hiper* integruotumo teigdami, kad tai taip pat būtų klaidingas konstitucijos suvokimo būdas.

Štai pavyzdys, puikiai iliustruojantis *expressis verbis* (nekalbant jau apie konstitucinius principus) normos tikrojo turinio atpažinimo problematiką. Konstituciniame Teisme buvo ginčijamos Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos, buvo abejojama net šios institucijos kaip teisminės įgaliojimų vykdymo teisingumą. Abejonės buvo grindžiamos tuo, jog Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 str. *expressis verbis* raiškoje Konstitucinis Teismas nėra minimas, todėl nėra priskirtinas prie valstybinės valdžios institucijų baigtinio sąrašo. Teisminis šios problemos nagrinėjimas buvo tik išdava ilgų ir prieštaringų teorinių debatų minėta tema. Šiuose debatuose galime pastebėti tam tikrų prieštaravimų net, atrodytų, puikiai suformuluotoje koncepcijoje, kai tie patys mokslininkai teorijoje abejoję konstitucijos dvasia ir šlovinę *expressis verbis* subjektyviose interpretacijose jau

nebesutinka pripažinti *expressis verbis* akivaizdumo. Štai prof. A. Vaišvila moksliniame straipsnyje argumentuoja, kodėl Konstitucinis Teismas nėra teismas, nors pats autorius tame pačiame moksliniame straipsnyje yra išsakęs perspėjimus nenukrypti nuo Konstitucijos teksto ir taip nepaversti jos „tam tikra hermeneutine paslaptimi“<sup>21</sup>. Prof. E. Jarašiūnas, analizuodamas Konstitucinio Teismo įgaliojimus užtikrinti teisės sistemos hierarchinį pobūdį, Konstitucinį Teismą suvokia ne tik kaip teisminę instituciją, bet ir kaip išskirtinę teisminę instituciją, vykdančią konstitucinį teisingumą<sup>22</sup>. Tačiau Konstitucinis Teismas savo sprendime matydamas konstituciją kaip vientisą teisės aktą, t. y. suvokdamas kiekvienos valstybinės valdžios institucijos įgaliojimų turinį, konstatavo, kad „Tai, kad Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi įgaliojimus pripažinti kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų – Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės – teisės aktus prieštaraujančiais aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, ir taip panaikinti šių aktų teisinę galią bei visam laikui pašalinti šiuos teisės aktus iš Lietuvos teisės sistemos, tai kad tik Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją – pateikti Konstitucijos nuostatų sampratą, kuri saisto visas teisės aktus leidžiančias bei visas teisę taikančias institucijas, taip pat ir Seimą – Tautos atstovybę, akivaizdžiai liudija, kad Konstitucinis Teismas negali būti ne valstybės valdžią įgyvendinanti institucija“<sup>23</sup>. Akivaizdu, kad tokia išvada buvo galima tik analizuojant Konstituciją kaip sisteminių teisės aktų, t. y. peržengiant vienos konstitucijos normos *expressis verbis* ribas.

Tad kuri Konstitucinio Teismo interpretacija „kokybiškesnė“? Jei pritarume pozicijai, jog *expressis verbis* termino „konstitucinis teismas“ reikšmė nėra „teismas“, ir mes turėtume pripažinti konstitucijos hermeneutinį paslaptį. Tuomet visi doktrininiai perspėjimai dėl „nenukrypimo nuo konstitucijos teksto“ yra vertintini kaip absoliučiai pertekliniai. Tuomet ne tik Konstitucijoje vartojamos sąvokos „demokratinė respublika“, „teisinė valstybė“, „laisvė“ yra objektyviai egzistuojančios „hermeneutinės paslaptys“, bet jomis gali tapti net tokie terminai kaip „parlamentas“, „rinkimai“ ect. Tokioje situacijoje visuomet galima rasti argumentų pagrįsti, kodėl konstitucijoje vienoje vietoje pavartotas žodis „rinkimai“ reiškia rinkimus, o kitoje vietoje tas pats lingvistinis žodis jau nebegali būti atpažįstamas kaip to paties turinio. Akivaizdu, kad teoriniame diskurse net akivaizdžiausio turinio *expressis verbis* gali pavirsti į nebeįveikiamą scholastinę

<sup>19</sup>Vaišvila A. Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006. Nr. 8 (86). P. 15.

<sup>20</sup>Tribe H. L., Dorf M. C. On reading the Constitution Cambridge (Massachusetts) / London (England): Harvard University Press, 1991. P.18–24.

<sup>21</sup>Vaišvila A. Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006. Nr. 8 (86). P. 13–14.

<sup>22</sup>Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas kaip nepriklausomas teismas, vykdamas konstitucinę teisminę kontrolę, oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007. Nr. 11 (101). P. 13–14.

<sup>23</sup>Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-06-06 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo“ byloje Nr. 12/06.

problema, kurios „išsprendimas“ subjektyvioje plotmėje niekaip negali pretenduoti į objektyvumą. Analizuojant minėtus perspėjimus dėl *hiperintegroto* interpretavimo pavojų jie neatrodo daug ko verti, nes konceptualiai jis lieka subjektyvi abstrakcija, sakykime, tik „*well-meant fin-king*“ dėl konstitucijos interpretavimo būdo. Autoriai lyg ir argumentuotai formuluoja pasiūlymus, kaip konstituciją aiškinti integruotai, bet kartu vengiant *hiperintegroto* pavojų, tačiau tų pastangų rezultatas netampa visiems priimtiniomis konstitucijos interpretavimo taisyklėmis. Minėta diskusija tam tikru aspektu primena H. L. A. Harto argumentus (oponuojant R. Dworkinui), kuriuose pastebima, kad „*teisės nuostatos yra teiginiai ne apie tai, kas yra „teisė“, bet apie tai, kas yra ši teisė, t. y. ką tam tikros sistemos teisė leidžia žmonėms daryti arba reikalauja, kad jie darytų arba įgalina juos daryti*“<sup>24</sup>, t. y. siūloma diskutuoti ne apie hipotetinį sąvokos turinį, o apie teisinės pasekmes, kurios leistų kiek objektyviau pažinti sąvoką. Tad ir diskusija dėl konstitucinio teismo termino turinio, o ne dėl šios institucijos konstitucinių įgaliojimų gali būti vertinama kaip neprincipinga. Akivaizdu, kad šios institucijos svarba ir įgaliojimai glūdi ne tik žodyje „teismas“, o konstitucinių nuostatų visumoje.

Esant interpretacijų įvairovei kyla ne tik kiekvienos iš jų kokybės, t. y. objektyvumo, klausimas. Visais minėtais atvejais doktrinos interpretacijos galime pripažinti pakankamomis, nes jos visos turi savo loginį pagrindimą, argumentų sistemiskumą. Tačiau tikroji problema lieka, nes visos interpretacijos doktrininio požiūriu yra lygiavertės jau vien tuo, jog jos vienodai nesukelia teisinių pasekmių. O jų likimas ir reikšmė priklauso tik nuo to, kiek kiekviena iš šių koncepcijų sugebės „patikti“ oficialiam interpretuotojui. Tik jo valia konstitucija – ta „hermeneutinė paslaptis“ įgis jurisprudencinę formą ir taps realiomis teisinėmis pasekmėmis. Todėl užsienio šalių teisinių santykių praktikoje patirta, o ir doktrinoje senokai neabejojama, jog mėgindami suvokti neišvengiamai susidursime su poreikiu ne tik išaiškinti konstitucijos normas, bet ir su poreikiu turėti tą vienintelį interpretatorių, kurio „*ruling and decision*“ dėl konstitucijos normų turinio būtų nebediskutuotinas, o sukeliantis teisinės pasekmes. Pastebėtina, kad daugelio amerikiečių autorių (H. Traibas, M. Dorfu, R. Dworkinas, D. Lutsas) koncepcijos, „kaip interpretuoti“ nepaneigia JAV Aukščiausiojo Teismo galutinės interpretacijos teisės. Taip Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiajam Teismui pripažįstama teisė nustatyti galutines ir neskundžiamas „*brooding omnipresence*“ ribas. Lietuvoje tai būtų Konstitucinis Teismas. Esant oficialiam interpretuotojui diskusijos apie *hiper integruotą* požiūrį į konstituciją persikelia į teorijos puslapius ir nekeičia oficialaus interpretatoriaus pasirinktų aiškinimo metodų ir juos taikant kilusių teisinių padarinių.

Interpretacija, atskirų konstitucijos nuostatų pusiausvyros suradimas yra sudėtingas teisės aiškinimo proceso rezultatas. Taigi, kaip teigiama doktrinoje, konstitucijos

dvasios atskleidimas – tai teismo pastangos surasti vertybių pusiausvyrą<sup>25</sup>. Kaip jau minėjome, nevienareikšmis interpretacijos rezultatų pobūdis akivaizdžiai skatina poreikį turėti oficialų interpretatorių. „*Taigi Konstitucijos aiškinimas išskyla kaip imanentinė konstitucinės justicijos funkcija, nesvarbu, ar Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti Konstituciją yra expressis verbis įtvirtinti Konstitucijoje (ar įstatymuose), ar ne*“<sup>26</sup>. Todėl tik oficialus interpretatorius turi visišką diskreciją pasirinkti argumentus, juos vertinti, vienus pripažinti reikšmingais, kitų dėl vienkovių ar kitokių priešasčių konkrečiomis aplinkybėmis netaikyti. Kad ir kaip būtų paradoksalu, tačiau teorinis ginčas kad ir tarp R. Borko (R. Bork) ir R. Poznerio (R. A. Posner)<sup>27</sup> (teisinių pasekmių aspektu) gali būti išspręstas tik instituciniu „metodu“ – vienam iš jų tapus oficialiu interpretuotoju ir taip įgyvendinus oficialaus interpretatoriaus diskreciją laisvai pasirinkti argumentus. Štai Izraelio Aukščiausiojo Teismo teisėjas A. Barakas (A. Barak) analizuodamas teismo diskrecijos teisės turinį konstatuoja, kad tai teisėjo (teismo) teisė „*iš egzistuojančių skirtingų interpretacijų pasirinkti tą, kurią jis mano esant teisišką*“<sup>28</sup>. O šiuose įgaliojimuose slypi ir konstitucinės justicijos institucijos jurisdikcijos ribos. Jau minėtas A. Svitais konstatuoja, kad būtent konstitucijos viršenybės užtikrinimo proceso metu ir *plečiasi* konstitucinės justicijos institucijos jurisdikcija.<sup>29</sup> Galėtume patikslinti šią išvadą teigdami kiek kitaip – konstitucinės justicijos institucijai veikiant *plečiasi* ne šios institucijos įgaliojimai (nes konstitucijos *expressis verbis* tekstas nekinta), o ši institucija realizuoja vis daugiau įgaliojimų, įtvirtintų konstitucijoje ir tik laipsniškai (ang. *case by case*) atskleistų konstitucinės justicijos institucijos jurisprudencijoje.

Kadangi mūsų minėtieji interpretavimo metodai ne visuomet duoda tapačius rezultatus, reikia kalbėti apie konstitucinės justicijos institucijų taikomų interpretacijos *metodų subordinaciją*. Ši subordinacija taip pat nėra kažkur tiesiogiai įtvirtinta *expressis verbis*, tačiau tokį jų taikymo nuoseklumą diktuoja konstitucijos samprata ir doktrina. Net anglosaksų teisinėje sistemoje, kaip jau mi-

<sup>25</sup>Anteau J. C. Adjudicating Constitutional Issues. London/ Rome/ New York: Oceana Publications, Inc., 1985. P. 259–300.

<sup>26</sup>Kūris E. Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje // Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2008. P. 20.

<sup>27</sup>R. Borkas (R. Bork) ir R. Pozneris (R. A. Posner) – tai du žymūs konstitucinės teisės teorijos atstovai. Pirmasis pripažįsta tevų kūrėjų argumentų svarbą, o antrasis tvirtai palaiko pragmatišką požiūrį į konstituciją, t. y. pabrėžia šiandienos sampratų prioritetą (<http://www.law.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/conlaw/interp.html>).

<sup>28</sup>Barak A. Hermeneutics and Constitutional interpretation // Rosenfeld M. (Editor) Constitutionalism, identity, difference and legitimacy. Theoretical perspectives. Durham/London: Duke University Press, 1994. P. 257.

<sup>29</sup>Sweet A. S. Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe. New York: Oxford University Press, 2000. P. 33–40.

<sup>24</sup>Hart H.L.A. Teisės samprata. Vilnius: Pradai, 1997. P. 383–384.

nėjome, pripažįstamas nerašytinio pobūdžio *values* argumentų egzistavimas, prioritetas atiduodamas tekstiniams (europietiškoje doktrinoje gramatiniams) argumentams. Tačiau kai konstitucija *expressis verbis* forma „tyli“ apie kokią nors visuomeninių santykių sritį, tie *values* argumentai iš pagalbinių tampa vos ne vieninteliai, kuriais galima remtis priimant sprendimus. Taigi ieškant atsakymo į konstitucingumo klausimą arba mėginant suvokti konstitucijos turinį reikia pripažinti, kad „konstitucija – tai normų ir principų visuma“<sup>30</sup>. O poreikis gauti atsakymą dėl teisės akto konstitucingumo yra, nes „konstitucinė teisė <...> nubrėžia gaires visam ordinariniam teisiniam reguliavimui, šį visuomet turi būti galima patikrinti atitikties konstitucijai atžvilgiu“<sup>31</sup>. Akivaizdžiausias to pavyzdys yra abortų konstitucingumo problema Jungtinių Amerikos Valstijų jurisprudencijoje. Čia, kaip teigiama, tik taikant *value* argumentus galima formuluoti sprendimą, nes pati Konstitucija to klausimo tiesiogiai nereguliuoja<sup>32</sup>. Tad nei teleologiniai argumentai kontinentinėje Europoje, nei vertybiniai argumentai anglosaksų kraštuose negali nusverti teksto raidės, istorinių ar mokslo argumentų. Tad teksto – gramatiniai argumentai yra argumentų hierarchijos viršuje ir tik tuomet, kai jie nepasiūlo vienareikšmio atsakymo, metodų visuma suteikia galimybę atskleisti konstitucijos turinį. Minėtos aplinkybėmis tik konstitucinės justicijos institucijos valia pasirinkti, kokie argumentai taps loginiu šaltiniu, lemiančiu *obiter dicta* turinį.

Pažymėtinas ir dar vienas svarbus aspektas, atskleidžiantis šalies konstitucijos ir ordinarinės teisės santykį interpretacijos proceso metu. Nors egzistuoja daugybė žemesnės nei konstitucija juridinės galios teisės aktų, tačiau konstitucija toje gausoje vis tiek lieka „vieniša“. Būtent „<...> įstatymų leidžiamosios valdžios priimami teisės aktai yra žemesnės galios nei konstitucijos normos, todėl esant bet kokiam teisiniui konfliktui, prioritetas visuomet atitenka konstitucijos nuostatom“<sup>33</sup>. Šis teisinis faktas draudžia konstituciją interpretuoti remiantis žemesnės juridinės galios teisės aktų turiniu. Priešingu atveju būtų pažeistos konstitucijos keitimo nuostatos, įtvirtintos pačioje konstitucijoje. Jeigu remiantis įstatymu būtų galima aiškinti konstituciją, konstitucijos stabilumas būtų paneigtas, nes tereikėtų parlamentui priimti naujo turinio įstatymą, kuriuo vadovaujantis bus interpretuojama konstitucija. Tad konstitucijos turinio kaita taptų galima ne priimant konstitucijos pataisas, o tik priimant ordinarinius įstatymus.

<sup>30</sup>Mesonis G. Main Features of the constitutions of the Baltic States // *Recht im Osrseeraum*. Berlin: Berliner Wissenschafts – Verlag, 2006. P. 13–14.

<sup>31</sup>Kūris E. Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje // *Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga*. Vilnius, 2008. P. 24.

<sup>32</sup>Rosenfelf M. Constitutional adjudication in Europe and the United States: paradoxes and contrasts // Nolte G. (Editor) *European and US Constitutionalism*. New York: Cambridge University Press, 2004. P. 229.

<sup>33</sup>Sweet A. S. *Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe*. New York: Oxford University Press, 2000. P. 33.

Tad viena iš esminių konstitucionalizacijos proceso aplinkybių yra ta, kad ne Konstitucija yra aiškinama ordinariniais teisės aktais, o atvirkščiai – ordinarinė teisė turi būti aiškinama remiantis konstitucija. Konstitucijos negalima interpretuoti ordinarinę teisę laikant jos materija. Taip pat būtina pažymėti, kad oficialios institucijos jurisprudencijoje taikomi argumentai, jų išdėstyta loginė struktūra nekeičia principinio dalyko – bet kurios konstitucinės justicijos institucijos sprendimo doktrininio vertingumo. Nesvarbu, ar tai abstrakti, ar konkreti kontrolė, ar *ex post facto*, ar prevencinė jos forma, visi konstitucinės justicijos sprendimai yra teisiškai vienodai vertingi. „Vertingumą“ pabrėžia du aspektai: a) sprendimo galutumas (tuo istoriniu laikotarpiu) ir b) sprendimo privalomumas.

## IŠVADOS

1. Konstitucija – tai teisės aktas, kurio interpretacijos turinį lemia daugelis veiksnių. Visų pirma interpretuotojo teisinė sąmonė, filosofinė pasaulėžiūra ir istorinio patyrimo pažinimas. Tačiau ne tik kvalifikaciniai interpretatoriaus gebėjimai lemia jo veiklos rezultatą. Konstitucijos aukščiausia juridinė galia bei šio akto vėltisumas – tai požymiai, taip pat turintys reikšmingos įtakos interpretatoriaus veiklos kryptčiai ir galimybėms.

2. Konstitucijos sampratų įvairovė ir interpretacijų nepapildytumas ribotų šio teisės akto taikymo galimybes. Nesant oficialaus institucionalizuoto interpretatoriaus teisės sistema suskiltų į savarankiškas posistemas ir taip iškreiptų pačioje konstitucijoje įtvirtintą *mono-*centristinę teisės sistemą ir sampratą. Konstitucijos viršenybė garantuojama tuo, jog joje pačioje yra numatyta konstitucinės justicijos institucija ir jos įgaliojimai oficialiai interpretuoti konstituciją. Tos institucijos jurisprudencija tampa vieninteliu ir teisiškai įpareigojančiu konstitucijos turinio suvokimo šaltiniu. Tokia interpretacija yra galutinė ir neskundžiama bei privaloma visiems subjektams.

3. Pačioje konstitucijoje yra numatytas sudėtingas jos keitimo mechanizmas, todėl mažai tikėtina dažna *expressis verbis* konstitucijos nuostatų kaita. Oficiali interpretacija lieka vieninteliu metodu, duodančiu vienareikšmiškus atsakymus į konstitucijos suvokimo klausimus. Konstitucijos interpretacija yra procesas – nenutrūkstamas teisės aiškinimo darbas, kurio pabaiga ir kokybinis baigtumas gali būti sietinas tik su pačios konstitucijos galiojimo permanentiškumu. Konstitucijos interpretatorius yra veikiamas ne tik savo vidinių charakteristikų, bet ir privalo paisyti konstitucijoje įtvirtinto jos vėltisumo požymio.

4. Konstitucijos vėltisumas – tai jos normų teisinis, filosofinis ir loginis integralumas, nustatantis aiškintojui pareigą konstituciją matyti kaip visumą, kaip vertybių pusiausvyrą. Konstitucijos nuostatos yra lygiavertės savo juridine galia, tad ir jų turinio imperatyvai yra vienas kito nepaneigiantys, o tik papildantys, sukuriantys naują teisinę realybę. Konstitucijos dvasia – tai jos interpretavimo rezultatas, gautas įvertinus atskiros normos ir jų sistemos turinį. Šis terminas yra gerai žinomas teisės ir politikos

mokslų istorijoje, jis vartojamas daugelio pasaulio šalių aukščiausiųjų ar konstitucinių teismų jurisprudencijoje.

5. Oficialus interpretatorius naudojasi visiška diskrecijos teise konstitucijos aiškinimo veikloje. Ta diskrecija numato teisę laisvai pasirinkti aiškinimo metodus, savarankiškai spręsti, kurių metodų taikymo rezultatas bus paskelbtas kaip oficiali konstitucijos interpretacija.

## LITERATŪRA

1. Alen A. Treatise on Belgian Constitutional Law. Deventer / Boston: Kluwer, 1992.
2. Antieau J. C. Adjudicating Constitutional Issues. London/ Rome/ New York: Oceana Publications, Inc., 1985.
3. Barak A. Hermeneutics and Constitutional interpretation // Rosenfeld M. (Editor) Constitutionalism, identity, difference and legitimacy. Theoretical perspectives. Durham/London: Duke University Press, 1994.
4. Hart H. L. A. Teisės samprata. Vilnius: Pradai, 1997.
5. Jarašiūnas E. Konstitucinė justicija ir demokratija: keletas sąveikos problemų // Mykolas Romeris ir konstitucionalizmas. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2005. Nr. 64 (56).
6. Jarašiūnas E. Keletas konstitucinio teisinės valstybės principo interpretavimo aspektų Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006. Nr. 6 (84).
7. Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas kaip nepriklausomas teismas, vykdamas konstitucinę teisminę kontrolę, oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007. Nr. 11 (101).
8. Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002.
9. Kūris E. Konstitucija, Konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius, 2002.
10. Kūris E. Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje // Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2008.
11. Kūris E. Konstitucijos dvasia // Konstitucija XXI amžiuje. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2002. Nr. 30 (22).
12. Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. balandžio 23 d. sprendimas // Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis. 2007. Nr.2 (6).
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-05-25 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo“ byloje Nr. 24/04.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-05-25 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo“ byloje Nr. 24/04.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-06-06 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos

Konstitucinio Teismo įstatymo“ byloje Nr. 12/06.

16. Maruste R., Schneider H. Constitutional Review in Estonia – Its Principal scheme, Practice and Evaluation // Müllerson R., Fitzmaurice M., Andenas M. (Editors) Constitutional Reform and International Law in Central and Eastern Europe. The Hague/ London/Boston: Kluwer Law International, 1998.
17. Mesonis G. Main Features of the constitutions of the Baltic States // Recht im Osrseeraum. Berlin: Berliner Wissenschafts – Verlag, 2006.
18. Rosenfeld M. Constitutional adjudication in Europe and the United States: paradoxes and contrasts // Nolte G. (Editor) European and US Constitutionalism. New York: Cambridge University Press, 2004.
19. Spruogis E. Teisės aiškinimo probleminiai aspektai // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006. Nr. 8 (86).
20. Sweet A S. Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe. New York: Oxford University Press, 2000.
21. Tribe H. L., Dorf M.C. On reading the Constitution Cambridge (Massachusetts) / London (England): Harvard University Press, 1991.
22. Vaišvila A. Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006. Nr. 8 (86).

## SOME ASPECTS OF INTERPRETATION OF THE CONSTITUTION: THE LIMITS OF THE *EXPRESSIS VERBIS*

Gediminas Mesonis\*

Mykolas Romeris University

### S u m m a r y

The content of the interpretation of the Constitution depends on a number of factors. First, it is the legal consciousness and philosophical worldview of the interpreter as well as his/her knowledge of the relevant historical background. Final outcomes of the interpretation, however, depend not only on the qualification or skills of the interpreter. Other significant factors, which may impact the approach to interpretation and possibilities open for the interpreter, are the supreme power of the Constitution and its integrity.

A multitude of concepts of the Constitution and in determination while interpreting it is likely to impact the possibilities of interpretation in a limiting manner. The absence of an institutionalized and official interpreter might divide the legal system into independent sub-systems and in this way distort the mono-centric system of law and its concept entrenched in the Constitution itself. The su-

\*Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, professor.



premacv of the Constitution is guaranteed by embedding the concept of an institution of constitutional justice with powers to officially interpret the Constitution in the Constitution itself. The jurisprudence of this institution is the sole legally binding source of understanding the content of Constitution. Such interpretation is final and not subject to appeal and is binding to all entities.

A complex mechanism of amendments of the Constitution is built in the Constitution itself. Therefore, the likelihood of frequent amendments of *expressis verbis* provisions of the Constitution is minute. Official interpretation remains the only method providing clear answers to the question pertaining to the interpretation of the Constitution. The interpretation of the Constitution is a process, ongoing interpretation of law, whose end and qualitative perfection can only be linked with the permanency of the validity of the Constitution. While interpreting the Constitution, an interpreter is not only bound to his/her own inner attitude, but also has to observe the constitutional principle of integrity.

The integrity of the Constitution is the legal, philosophical and logical integrity of its norms, which obliges the interpreter to see a full picture and regard the Constitution as equilibrium of values. Constitutional provisions are equal in terms of their legal power and it is for this reason that imperatives built in these provisions do not refute but rather supplement one another and facilitate building of a new legal reality. The spirit of the Constitution can be described as the result of its interpretation achieved by having looked into the contents of each individual norm and the contents of the whole systems of norms. This definition is widely known in the history of law and political science and is used in jurisprudence of Supreme or Constitutional courts in a number of countries.

While interpreting the Constitution the interpreter exerts full discretion which also provides for the right to freely chose methods of interpretation and independently decide what interpretation i.e. application of particular methods, will be considered official.

**Keywords:** Constitution, interpretation of the Constitution, *expressis verbis* of the Constitution, the spirit of the Constitution.